

Polgármesteri köszöntő

Szeretettel köszöntöm a Hajdúsági Tükör harmadik idei lapszámában, Hajdúböszörmény Város Napja alkalmából. Szeptember 13-án elődeinkre, az ő bölcs, hosszú távon is kiemelkedő hatású tetteikre emlékezünk.

A Magyar Néprajzi Lexikon szerint az ünnep olyan különleges időszak (vallásnéptani szemzőből nézve „szent idő”), amikor a közösség a megszokottól eltérő módon viselkedik, ünnepi szokásokat hajt végre, más előírásokat és tilalmakat tart be, mint hétköznapokon. Létrejöttük fontos társadalmi szükségletet elégít ki, ünnepet minden emberi kultúra ismer.

Mi, böszörményiek egy olyan több évszázados eseményt jelöltünk meg ünnepnapként, amely Bocskai István és Báthory Gábor személyéhez kötődik, s amely városunk fejlődése szempontjából meghatározó jellegű volt.

A hajdútelepítés a mi honfoglalásunk: a hatalmas földbirtokkal, a kiváltságokkal olyan adományt, lehetőséget kaptunk, amely reményeink szerint – örökre elhelyezett bennünket Kelet-Európa egyik legjobb termőterületén. Országunkat szabdalta – darabolta a történelem, Hajdúböszörmény egyben maradt. Ma kis Magyarország negyedik legnagyobb területű városa vagyunk.

Apáink megkeményedtek, tudták a dolgukat, nem kellett figyelmeztetni őket, hogy mi a feladatuk, nem figyelték másnap honnan fúj a szél. Nevelték gyermekeiket, tanították őket, a nagyobbak vagy gazdálkodni kezdtek, vagy már „kitanulva” ügyvédként vették át a gazdaságot. Így teltek a századok, kisebb-nagyobb megpróbáltatások mellett, de mindig előbbre jutottak. Időközben Böszörmény a hajdúvárosok szövetségének, a Hajdúkerületnek a székhelyeként a térség meghatározó településévé vált. A nemesek már megengedhették maguknak, hogy a közér is tegyenek, iskolákat, gazdagságról árulkodó épületeket és gyönyörű főteret építettek. Aztán jött, amire senki nem gondolt: a felforgató, kommunista rend tönkretette évszázados munkájukat. Egyik napról a másikra elvesztették mindenüket, vagyonukat, házukat, földjüket, jószágukat. Az egyik böszörményi család 20 hold földjét, jó szekerét és három lovát, köztük Csillagot bánta.

„Az ökor, ha a szekeret húzza és szánt, szent állat. Ha felkerül, sárkánnyá változik. Az ekét nem húzza többé, az igát ledobja, megvadul és tüzet okád. Az uralkodó helye fent van, mint a tudat. Sorsa szerint ide tartozik. Az angyal, ha fent él, szent lény, de ha lemerül, ördögivé változik.”

Hamvas Béla meglehetősen pontosan jellemezte 1943-ban a kommunista ideológiát, amely néhány évvel később az ő tragédiáját is okozta. Egyetemi állásából elbocsátották, majd tudósként földműves lett, hogy az

inotai hőerőmű gondnokaként menjen nyugdíjba. Sajátos kelet-európai, magyar sorstragédia, lengyel, cseh, román és délszláv körökben értik, máshol semmitmondóan bólogatnak az ilyen történeteken, nem hiszik, hogy igaz lehet, hogy ilyen megtörténhetett.

Megszoktuk, hogy velünk, és nálunk bármi megtörténhet. Ideje megszoknunk, illetve kialakítanunk azt az érzést, azt a szemléletet, hogy nekünk nem csak passzív, elszenvedőnek kell lennünk. Mi is beleszólunk a sorsunk irányításába, nem vagyunk másodrendű polgárok: fontosabbak, de kevesebbek sem lehetünk, mint mások.

Szeressük Hajdúböszörményt és szeressük a hazánkat, mert szeretnünk kell magunkat! Ne legyünk kishitűek! Nem vagyunk rosszabbak másától, azt csak el akarják hitetni velünk.

Hajdúböszörmény élhető város. Minden modern civilizációs vívmány elérhető fél órán belül, úgy hogy minket nem terhelnek a nagyvárosi léttel együtt járó negatívumok.

Isten éltesse Böszörményt, Isten éltesse mindnyájunkat!

Kiss Attila
polgármester

Hajdúsági Tükör

Kulturális és közéleti magazin. Kiadja: Szabadhajdú Közművelődési Média és Rendezvényszervező Nonprofit Kft.
Felelős kiadó: Dr. Szarvas-Szabó Katalin. Szerkesztő a Szerkesztőbizottság. Elnöke: dr. Varga Gyula. ISSN 2060-4173.
Fotók: Horváth Tamás • Szerkesztőség elérhetősége: telefonszáma: (52) 561-400, levélcíme: 4220 Hajdúböszörmény, Bocskai tér 4. Vegyes terjesztésű. Megvásárolható: Hajdúböszörmény, Silye Gábor Művelődési Központ, Tourinform Iroda.
Nyomdai munkák: Center-Print Nyomda Kft. • Felelős vezető: Szabó Sándor.

Högye Lajos

Egyházi középületeink - Kulturális örökségünk II.

Katolikus templomaink és a zsinagóga

A Hajdúsági Tükör előző, 10. évfolyam 2. számában bemutattuk a protestáns egyházak templomait. Cikkünk ezúttal a hajdúk fővárosának a két katolikus (görög és római), valamint az izraelita templom--- bemutatására vállalkozik. Ezek az épületek is bekerültek a hajdúböszörményi értéktárba, „épített örökség” kategóriában.

A görög katolikus templom az Újvárosi utcán

Városunk egykori neve: Rác Böszörmény is jelzi, hogy már korai időkől jelen voltak a bizánci szertartású, feltehetően szerb keleti keresztények a Lazarevics, majd Brankovics szerb uralkodók birtoklása idején már a 15. században. Nem ismerjük első templomuk épí-

tésének idejét, de fatemplomuk lehetett; majd amikor a keletiek a mai Káplár Miklós utcában telket kaptak iskola, parókia, tanítói lak számára, felépült a kőtemplomuk is amelyek alapjait 1740-ben rakták le. Az egyszerű falusias népi barokk templomhoz 1767-ben építettek tornyot, majd 1805-ben bővítették a hívek számának növekedésével. Ezt a városrészt „rác oldalnak” vagy „orosznak” nevezték. Ebben a templomban 1817-ben Szűcs János ikonfestő mester által készített díszesen aranyozott ikonosztázion volt, amelyet 1858-ban fel kellett újítani beázás miatt.

Végül 1892-ben ezt a templomot is lebontották, hogy új monumentális templomot építsenek. Az építést Orosz Gyula és Varga László lelkészek kezdeményezésére Wirth József és Kolacsek Vilmos kassai építőmes-

terek végezték; akik a kassai kéttornyú, új görög katolikus templomot tekintették mintának. Már 1894-ben építés közben repedések jelentkeztek a hajón, emiatt még perre is sor került, de a javítások után 1897-re elkészült a belső díszítés is. A falak és a mennyezet freskóit Fenczik Kornél és Hoitsy Fridolin, a Munkácsi Egyházmegye festői készítették. A felépült kéttornyú késő romantikus-eklektikus stílusú templomot 1898. május 8-án Firczak Gyula, a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye püspöke szentelte fel.

Ikonosztáziont ekkor nem tartalmazott a templom, de színvonalas, hatalmas főoltárral, seccokkal, szecessziós mellékoltárokkal és padosorokkal díszítették.

A templom folyamatos renoválásra szorult, javítani kellett 1906-ban és 1910-ben is; a javítási kísérletek rendre kudarcot vallottak, végül az épületet 1979-ben életveszélyessé kellett nyilvánítani a boltozat megszakadása és a látványos állagromlás után.

A templom tetőzetének leszedése után a falakat 1983-ban lerobbantották. E művelet után csak a tornyok és az ezeket összekötő homlokzatrészt maradt meg. Az új neobizánci stílusú, görög kereszt alaprajzú, oktagonális faszerkezetű kupolával fedett centrális terű, kisebb templomhajó terveit Bana József készítette, alapozása 1984-ben kezdődött el. Az új templomot 1988. augusztus 21-én Keresztes Szilárd hajdúdorogi megyéspüspök szentelte fel. Közben megszülettek a tervek egy új képfal állítására, amelyet Maklári Zsolt ikonfestő készített, és 2004-ben szentelték fel. A jobb toronyban „Toronygaléria” néven színvonalas kulturális kiállításokat szervez az egyházközség.

2006-ban új tetőfedést kapott a templom, majd teljes körű külső felújítás következett 2012-ben. Megújultak az egykori görög katolikus tanári lakások is, valamint új parókia és közösségi ház, ifjúsági szálló épült a templom telkén a templom stílusában.

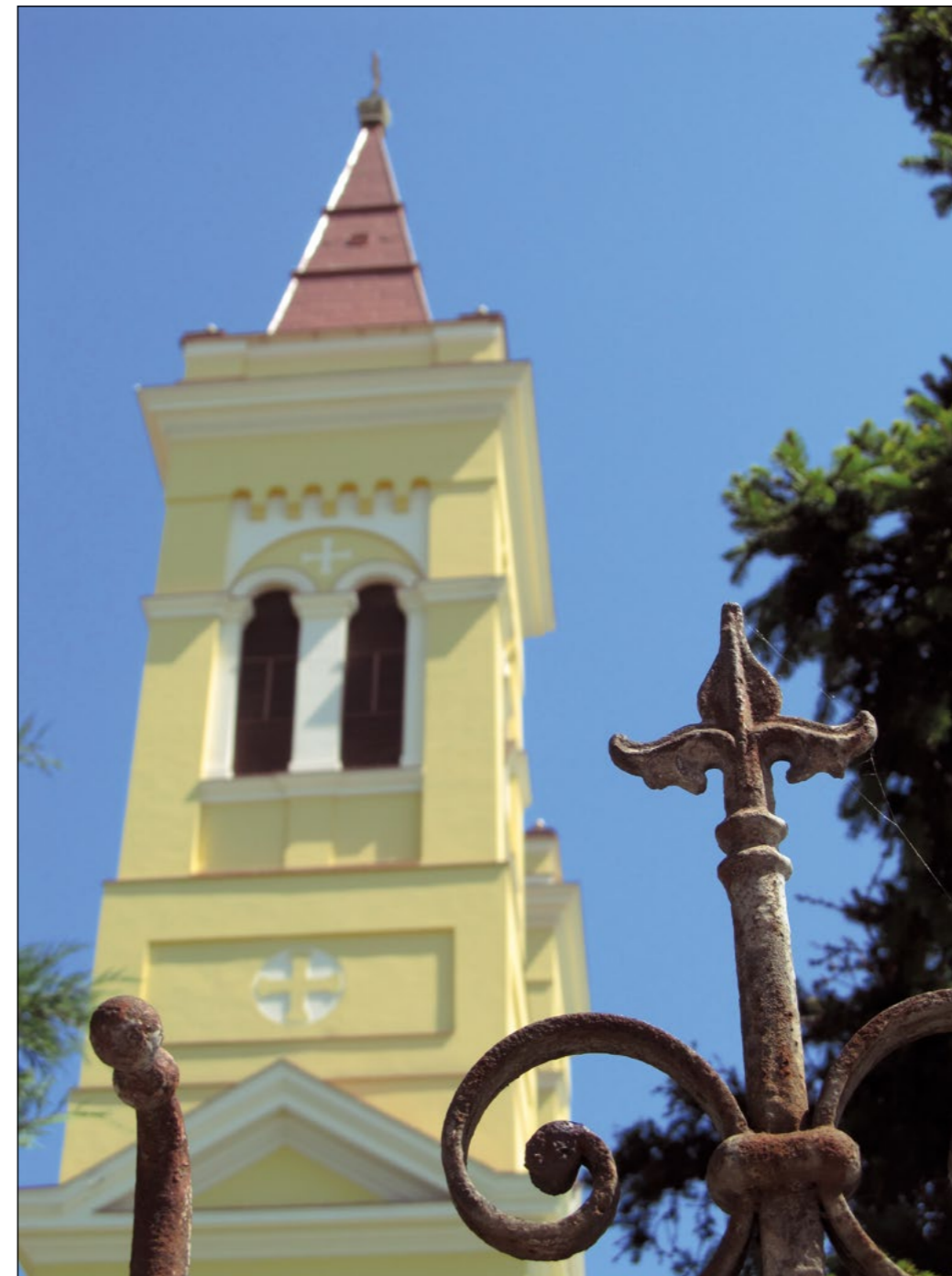
Hajdúviden található még egy lakóházból kialakított kápolna is, fakeszterrel az udvarán.

A régi parókiát és hittantermet lebontották 2017 nyarán.

A római katolikus templom az Újvárosi úton

A római katolikusok korábban és jelenleg is a város kisebb vallási közösségét alkotják, ahogy templomának nagyságából is következtethetünk. A környéken több középkori római katolikus templomnak is látjuk a nyomát. A Bocskai téri református templom korábbi középkori, a zeleméri, a vidi, a pródi, a macsi, az ohati vagy a balmazi középkori kis templomok jelzik a római katolikus egyház kiterjedését és a térség lakottságát.

A XVII. századtól a református vallás oly elterjedt volt a Hajdúságban, hogy 1699-ben egyetlen hajdúvárosban sem volt római katolikus hívő és plébánia sem. A plébániák alapítását akadályozta, hogy a jövevényeket kizár-

ták már a 18. századtól a földbirtoklásból és az ingatlanszerzésből és nem vehettek el városi lányt sem. Eszterházy Károly egri püspök csak Szoboszlón tudott csak nagy nehézségek árán katolikus plébániát felállítani, itt a katolikusok száma 1786-ban 58 fő volt, míg a leányegyházként hozzá tartozó Böszörményben 8 fő. Böszörmény később filiáként 1814-ig Újfehértóhoz, ezután Balmazújvárosához tartozott. A Helytartótanács és Eszterházy püspök 1750-ben, 1769-ben, majd a püspök halála után 1826-ban sürgette a plébánia felállítását Böszörményben. A kezdeményezés sikertelen maradt a hívek szerény száma, a templom és paplak hiánya miatt. 1854-ben viszont már kétszáz katolikus hívő kezdeményezte a helyi plébánia felállítását, ezek a katolikus bevándorlók az egri káptalanhoz tartozó Tisza-menti birtokokról, Polgárról, Egyekről származtak leginkább.

A Balmazújvárosról átjáró pap a görög katolikus templomban misézett, keresztelt és esketett még 1855-ben is. Az akkori balmazújvárosi lelkész Nagyfejeő Ignác kérelmezte írásban a helyi plébánia felállítását. Végül Bartakovics Béla egri érsek 1857-ben megvásárolta a mezőváros belterületén templom és paplak céljára Igaz József és neje, Kováts Rozália 1 hold területű házas telkét, valamint a szomszéd Lévai András telkét is.

Greiger István építőmester tervei alapján 1861-ben megkezdődött a templom, az iskola és a kántortanítói lakás építése is. Igaz József háromszobás házat kibővítve plébániát és lelkészlakást alakítottak ki. Egy szárazmalom is állt ekkor az épülő templom mellett, amelyről Igaz József azt állította, hogy az még az ő tulajdonában áll, így azt lebontani hosszú pereskedés után csak öt év múlva sikerült az egyházközségnek. A malom helyére terveztek a harangozó házat, de ennek építése meghiúsult, számára az Újvárosi úton vettek egy már meglévő házat.

Az 1863-ban Szent Adalbert püspök tiszteletére felszentelt, de ma Szent István névre át keresztelt egytoronyú, egyszerű külsejű neobarokk templom a szerény falusi Isten-házakat idézi.

A toronyban három harangot helyeztek el, mindhárom Korrentsch Márk, egri harangöntő mester munkái; súlyuk: 293 kg, 152 kg, valamint 86 kg. 1917-ben rekvirálták a harangokat, helyükre később 1926-ban két új harang került: A Keresztelő Szent János harang 355 kg-os, míg a Jézus Szíve harang 101 kg súlyú.

1926-ban kicserélve a tetőzetet, kívül és belül teljes körűen felújították Sembery Miklós földbirtokos és Radácsi Ferenc gondnok jóvoltából a templomot. A templom orgonája 1865-ben készült el Váradai Sándor ároktői orgonaépítő mester munkájaként; 1895-ben és 1933-ban renoválták.

1898-ban --kezdődött el a templombelső restaurálása, ez Greiner Károly és Lohr Ferenc akadémiai festő munkája. A szentély mennyezetén látható festmény: Szent István halála, a hajó mennyezetén négy medallion freskó ábrázolja a négy fő ünnepet: Jézus születését, keresztahalálát, feltámadását és a Szentlélek eljövételét. A művészi kivitelű tabernákulum Szent Simplitius csonterekléjét örzi. Az oltárkép Vajk megkeresztelését ábrázolja. A templomban található még Jézus Szíve,

Mária Szíve, Szent József, Árpádházi Szent Margit, Kis Szent Teréz és Páduai Szent Antal

szobrai is. A templomba a villanyt 1939-ben vezették be.

1994-ben a templom alapozás-megerősítése történt és a külső festés is megújult; 1999-ben pedig a torony faszervezetét kellett kicserélni. Napjainkra ismét a külső felújítás lenne szükséges.

A zsinagóga a Kassa úton

Megyénk kilenc - valamilyen formában fennmaradt - zsinagógája közül ez az egyetlen, amely a hajdúvárosok közül egyedül Hajdúböszörményben maradt meg.

Hajdúböszörményben elsőként megtelepedett zsidónak Fried Dávid hajdúnánási származású mézszárszék-tulajdonos tekinthetjük az 1810-es évektől, de a fokozatosan bővülő létszámú izraeliták csak 1861-ben alakították ki hitközségüket. bár korábban is volt választott bírójuk és rabbijuk is. A hitközség első elnöke Fried Simon, a rabbi Fried Áron volt ekkor.

Az izrealita vallásuk felekezeti életének központja és legfőbb gyülekezési helye a zsinagóga volt, amelynek városon belüli elhelyezkedését és belső rendjét szigorú vallási előírások szabályozták.

Már 1863-ban elkezdték hosszú ideje tervezett templomuk építésére az anyagi fedezetet összegyűjteni, akkor már Lédig Sámuel hitközségi elnök vezetésével. Erre szolgált alapul a templomi székek előre eladása vagy tartós bérletbe adása; így a város tehetősebb zsidó hitközségi tagjai fedezték előre az építkezés költségeit. Az épület Lenti Gáborné tulajdonából vásárlással megszerzett Kassa utcai telekre került, mellette állott már akkor egy kisebb zsidó imaház. Az így egyesített telekre 1863 őszére el is készült a kor ízlésének megfelelő romantikus-mór stílusú templom 300 ülőhellyel, amelyet csak kölcsön felvételével tudott az egyházközség befejezni.

Az utólag kivetett szék-hozzájárulások nehezen akartak az egyház kasszájába befolyani, így a zsinagóga bővítésére csak 1905-ben került sor, ekkor készült el az épület két oldalán a dekoratív lépcsőház, és a belső festésre is

ekkor került sor. 1917-ben a villanyvilágítást is bevezették, 1925-ben pedig új bádogtetőt kapott a templom.

A nők számára külön karzat épült kovacsoltvas mellvéddel, díszes mennyezeti festés készült, dekoratív hitközségi felszerelések közül ki kell emelnünk a tóraszakrényt is.

A zsinagóga két fő részről áll: az előcsarnokból és az imatérből. Az előcsarnokban volt a rituális kézmosó, illetve két emléktábla az első és második világháború zsidó áldozatairól - ezek most a zsidótemető halottasházában találhatóak. Itt volt a hitközségi iroda is, amelyben az előjáróság és a képviselő-testület ülésezett.

A templomtérben a tóraolvasó emelvény közepén helyezkedett el, ezt vették körbe az imaszékek, amelyek használatáért már előre fizettek - különböző összegeket - a hitközségi tagok; amelyeket aztán szigorú vagyoni sorrend szerint foglaltak el.

Főünnepet a zsinagógából kiszorult férfiak a szintén a Kassa utcán létesült téli imaházban

töltötték, amely mára nem maradt fenn. Ugyancsak lebontották korábban a zsinagóga telkén álló 1891-ben épült nagyskolát, majd 2016-ban a zsinagóga mellett álló 1928-ban épült kisiskolát is.

A templomot a második világháború után még használták a visszatért túlélő zsidók, de az 1950-es években eladni kényszerültek, a leromlott állagú épületben 2007-ig bútorbolt működött. 2014-ben szerkezet-megerősítési munkálatok folytak az épületben, míg 2016-ban visszaépítették a háborúk után lebontott két lépcsőházat, és új vakolatot kapott az épület is.

A zsinagóga oromzatáról származó „Mózes kőtáblák” a Hadházi úton, az izrealita temető ravatalozója mellett találhatóak.

Az 1995-ben felújított halottasház a temetőben - ahol az első eltemetett 1848-ban került ide, és ahová 1992-ben temettek utóljára - mára ismét felújításra szorul. Újjáépítették Günsz Jakab főrabbi sírelmét rejtő „óhel”-t is 2017-ben.

Borók Imre

Az egyik első magyar koncepciós per Caraffa tábornok és az eperjesi vértörvényszék áldozatai

„Musztafa, Karafa, s az akasztófa Mindezen három fa Mind a három rossz fa”

Háromszázharminc esztendővel ezelőtt, Antonio Caraffa, I. Lipót német-római császár és magyar király, olasz származású tábornok, bevonult Eperjes szabad királyi városába.

Érkezése után két órával bezáratta a város kapuit, és rendkívüli ostromállapotot hirdetett meg. Emberei, katonái, házról házra jártak, s különböző gyanúokok alapján városi polgárokat, nemesembereket tartóztattak le. Caraffa parancsára, hamisított levelek és koholt vádak alapján börtönbe hurcolták, kínzókamrába vetették őket, ahol vallatták az elfogottakat. Kínpad vált rájuk, s hamis tanúk ármánykodása.

Bűnük nem nagyon volt a szerencsétleneknek, hacsak az nem, hogy korábban mindannyian a kuruc királyt, késmárki Thököly Imre erdélyi fejedelmet támogatták labancellenes harcban. Lipót császár ugyan közlegyelmet hirdetett számukra, ám sokan gyanúsították még őket. Szinte valamennyien nagyon gazdagok voltak. Ráadásul kivétel nélkül evangélikus lutheránus hitűek vagy kalvinista reformátusok voltak. Az is közrejátszott ebben, hogy a császáriak bosszút akartak állni a makacs kuruc városon és elégedetlen lakóin.

Hét letartóztatási hullám során kéttucat eperjesi gazdag polgár és Sáros megyei nemesember vált Caraffa áldozatává.

Caraffa – a sátán legkegyetlenebb helytartója

Antonio Caraffa Nápoly városában született, egy igen régi nápolyi nemesi család tagjaként. Montecuccoli tábornok unokaöccse volt. Ő egyengette a pályáját Magyarországon. Neki köszönhető, hogy gyorsan emelkedett a ranglétrán. Tudományosan képzett tiszt volt, ám még inkább üzletember. Saját bevallása szerint, ő inkább udvaronc volt, semmint katonatiszt. Ennek ellenére mégis tábornok lett.

Caraffa és Debrecen

A civisváros már korábban megtapasztalta Caraffa kegyetlenségét és könyörtelenségét. Erdélyből érkezett meg hozzájuk, ahol 50 ezer aranyforintot zsarolt ki a Fejedelemség lakóiból, csak azért, hogy kivonuljon. Megállapodott I. Apafi Mihály erdélyi fejedelmellel, hogy százezer aranyforint ellenében később sem megy be császári és királyi katonaság Erdélybe.

Antonio Caraffa

Senki sem lehetett biztonságban tőlük a civisvárosban, mindannyian kegyetlenül megszenvedték Caraffa debreceni hónapjait. A debreceniek testére eleven tüzet raktak, úgy égették őket; gerendára húzták fel a szerencsétlen városlakókat; másokat addig ütöttek bikacsokkal, míg bele nem rokkantak. Gondolhatjuk, ha így viselkedtek ártatlanokkal egy elvileg szövetséges városban, miket cselekedhettek meg Eperjesen, egy olyan kurucnak vélt településen, amit ellenségüknek tartottak Caraffa és katonái. Közben egyszerre vették vissza Buda várát a szövetségesek, és ostromolták tovább Thököly Imre feleségének, Zrínyi Ilonának utolsó kuruc erődítményét, Munkácsot, sikertelenül a császáriak.

Eperjes városa

Eperjes egyaránt megkapta a környékleiktől s a távolabbi látogatóktól a következő elnevezéseket: Kis Bécs vagy Kis Lipcse. Saját lakói szerint: Eperjes a Tarca menti Athén volt. Gazdaságilag és társadalmilag, művelt

ségben és polgári öntudatban egyaránt kiváltságokat élvezett. Vallásszabadság jellemezte, az egyik, ha nem a legerősebb evangélikus központ volt a Felvidéken. Már emiatt is gyanakvás övezte a császáriak és a labancok között. Lakosságában is csak Kassa települése haladta meg a rangsorban Eperjes szabad királyi városát.

Thököly Imre, későbbi erdélyi fejedelem, maga is az újonnan alapított Evangélikus Kolégium padjait koptatta, 1668 és 1680 között. Kuruc mozgalmának több fontos vezetője, mint Petrőczy István és Radvánszky György is, évfolyamtársa, sőt padtársa volt Eperjesen. Mások, főként a városi polgárok és a környékbeli nemesurak közül, személyesen ismerték a későbbi erdélyi fejedelmet, Thökölyt. Kölcsönt is nyújtottak neki, negyven ezer magyar forintot.

Eperjes szabad királyi városa már az 1670-es felvidéki rebellio idején is a kurucok mellé állt. Sporc generális labanc csapatai meg is szállták.

A város első ostroma 1672-ben zajlott le. A kurucok szeptember 22-én érkeztek meg Eperjes alá. Alig egy hónap múlva, október 24-én, már a labancok ágyúzása ébredtek a városi polgárok. December 13-án távozott a kuruc helyőrség, ekkor adták meg magukat csak a császáriaknak.

Így szerezte meg Bécsben Eperjes a nyakas rebellis, protestáns lázadó város hírért. Hadisarcok, porciószedés, lopás és kihágások fenyegették az eperjesieket a császáriak, labancok részéről.

1678-ban, akarataik ellenére, a város lakóinak védekezniük kellett a kurucok betörései ellen. Thököly

emberei két hétig ostromolták a várost, július 28. és augusztus 15. között. A kurucokat csak az év végén szorította ki Sáros megye területéről Strassaldo császári generális. Eperjes végül csak 1682. augusztus 15-én került a kurucok kezébe, lakói felszabadítóként üdvözölték Thököly embereit. Visszaállt a vallásszabadság is. A város a kurucok fontos bázisa lett a Felvidék területén.

Paris Spankau császári tábornok már korábban váltságdíjért zsarolta Eperjes városát. Nyolcvanezer magyar és nyolcezer német aranyforint árán sikerült a városból eltávolítani a labanc katonákat. Veterán császári tábornok, annak idején, hiába ostromolta meg Eperjes településének erődítményét.

Később, 1684-ben, huszonnégy napon keresztül, gróf Schultz tábornok rohamoztatta meg a védműveket, sikertelenül. Az ostromlók elbánt a szakadatlan éhség és a nagy katonai veszteség, a török had híre és a lőszerhiány, éppen úgy, mint a szélsőséges hideg és az orvosi ellátás hiánya. A novemberi havazás és a merész ellentámadások, visszavonu-